

Наша СЛОВА

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года

№ 37 (1448) 11 ВЕРАСНЯ 2019 г.

Канферэнцыя і прыём да 30-годдзя ТБМ

Навукова-практычнай канферэнцыяй “Нашы вякі - наша багацце. Лепшыя практыкі захавання спадчыны” адзначыла ТБМ імя Ф. Скарыны 6 верасня ў Менску сваё 30-годдзе.

На пленарным паседжанні ў канферэнц-зале “Бернардзін” з вітальным словам выступілі: Хвір Наталля Дзмітрыеўна, начальніца Упраўлення па ахове гісторыка-культурнай спадчыны Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, Мас-ташова Марына Венямінаўна, кансультант Дэпартаменту па турызме Міністэрства спорту і турызму Рэспублікі Беларусь.

Было зачытана прывітанне ад амбасады ЗША:

“Старшыні Таварыства беларускай мовы спадарыні Алене Анісім, Ганароваму старшыні спадару Алегу Трусаву, Удзельнікам канферэнцыі, прывесчанай 30-годдзю ТБМ

Паважаная спадарыня Анісім, спадар Трусаў, сябры, удзельнікі канферэнцыі!

Я ўражана тым, што ТБМ існуе ўжо 30 гадоў, нават больш, чым незалежная Беларусь, і, без сумневаў, дзейнасць ТБМ у значнай ступені паспрыяла атрыманню краінай яе незалежнасці. Я адчуваю вашу адданасць вы-сакароднай справе, любоў да роднай мовы і яе гісторыі.

На працягу гэтых 30-ці гадоў акты-

вісты вашай арганізацыі няспынна працуюць на ніве адраджэння беларускай мовы: гэта і асветніцкая дзейнасць, і адукацыйныя праграмы, і пашырэнне ўжывання беларускай мовы ва ўсіх сферах грамадскага жыцця, і многае іншае. А наперадзе - новы праект - Нацыянальны ўніверсітэт, якому я жадаю пераўтварыцца ў паўнаважную навучальную

ўстанову высокага ўзроўню.

У гэты ўрачысты дзень дазвольце мне ўзгадаць людзей, якія стаялі каля вытокаў стварэння і фаміравання арганізацыі - Ніла Гілевіча і Генадзя Бураўкіна, а таксама кіраўнікоў Алега Трусавы і Алену Анісім, якія нястомна і ўпарта працягваюць беларускую працу. Дзякуй за тое, што вы робіце для сваёй краіны і для яе будучыні!

З найлепшымі пажаданнямі здароўя і поспехаў кожнаму з вас і да новых перамог!

*З павагай
Джэніфер Мур,
Павераная ў справах Злучаных Штатаў у Рэспубліцы Беларусь.”*

(Заканчэнне на ст. 2.)

Вялікі князь Гедымін зноў у Лідзе

Сотні людзей сабраліся 7 верасня ля помніка князю Гедыміну ў Лідзе, каб папрысутнічаць на яго афіцыйным адкрыцці. Падчас прамоваў афіцыйных асобаў і спонсараў яго ўстаноўкі, над лідзянамі і гасцямі горада побач з дзяржаўнымі сцягамі луналі і нацыянальныя бел-чырвона-белыя сцягі. Усё прайшло ў святочнай атмасферы традыцыйнага фестывалю LIDBEER і Дня горада Ліда, якія адзначаюцца аkurat 7 верасня. Гэты настрой з лідзянамі раздзялілі і аўтары помніка – Вольга Нячай і Сяргей Аганаў, які, дарэчы, з’яўляецца ўраджэнцам гэтага горада.

Гаворыць Вольга Нячай:

– Якія ў мяне могуць быць уражанні? Самыя найлепшыя! Бо, па-першае, наша маленечкая гісторыя закончылася, і пачынаецца новая. Супер. Я першы раз на LIDBEER. Гэта ўвогуле казка.

Сяргей Аганаў:

– Вось гэта мой родны дом. Я тут нарадзіўся. Уражанні выдатныя. Гэта круга, калі скульптар можа паставіць сваю скульпу-

птуру, якую ён хацеў, перад домам. Мне вельмі ўсё падабаецца.

Ідэя ўстаноўкі помніка князю Гедыміну з’явілася яшчэ на пачатку 90-х гадоў. І толькі ў апошнія гады пра яе загаварылі ўсур’ез. Спонсарам яго адліўкі стала сумеснае беларуска-літоўскае прадпрыемства Белтэкс Оптык. А таксама ахвярадаўцы з Беларусі і ўсяго свету. *(Радые Рацыя)*

(Заканчэнне на ст. 2.)

Канферэнцыя і прыём да 30-годдзя ТБМ

(Заканчэнне. Пачатак на ст. 1.)

На пленарным паседжанні таксама выступілі:

Анісім Алена Мікалаеўна, старшыня Таварыства беларускай мовы, дэпутат Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь (Менск) "Мова - галоўная нематэрыяльная спадчына народа";

Пастухоў Міхаіл Іванавіч, заслужаны юрыст Рэспублікі Беларусь, доктар юрыдычных навук,

кандыдат архітэктуры, Еўрапейскі гуманітарны ўніверсітэт (Менск) "Праблемы прымянення і накіравання развіцця прававых механізмаў аховы нерухомай культурынай спадчыны ў Беларусі";

Кірзеў Віктар Вітальевіч, доктар філасофіі, Санкт-Пецярбургскі дзяржаўны ўніверсітэт (Санкт-Пецярбург) "Сістэма ахоўных тэрыторый Службы нацыянальных паркаў ЗША".

На трох секцыях былі пра-

Удзельнікі канферэнцыі: Васіліна Міцкевіч - праўнічка Якуба Коласа, Станіслаў Суднік - намеснік старшыні ТБМ, рэдактар газеты "Наша слова", Алена Анісім - старшыня ТБМ, дэпутат Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь, Марыя Міхайлаўна Міцкевіч - унучка Якуба Коласа.

Падчас прыёму да 30-годдзя ТБМ

прафесар Беларускага інстытута правазнаўства (Менск) "Герб, сцяг, мова як гісторыка-культурная спадчына Беларускай дзяржавы і народа. Прававыя механізмы захавання і ўдасканалення";

Патаеў Георгій Аляксандравіч, доктар архітэктуры, загадчык кафедры "Горадабудаўніцтва", прафесар Беларускага нацыянальнага тэхнічнага ўніверсітэта (Менск) "Рэвіталізацыя гістарычных паркаў Беларусі";

Ходар Генадзь Мікалаевіч, кансультант аддзела арганізацыі аховы і ўліку гісторыка-культурных каштоўнасцей Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь (Менск) "Заканадаўства Рэспублікі Беларусь у сферы аховы гісторыка-культурнай спадчыны і практыка яго выканання";

Шашкевіч Ала Барысаўна, фонд "Культурная спадчына і сучаснасць" (Менск) "Традыцыйныя веды і практыкі як нематэрыяльная культурная спадчына";

Баранец Георгій Георгіевіч,

чытаны яшчэ 35 дакладаў. У перапынку кандыдат гістарычных навук Алег Трусаў правёў экскурсію па Верхнім горадзе. Па выніках канферэнцыі будзе выдадзены зборнік. Арганізатары плануець прыкласці ўсе намаганні, каб прэзентацыі лепшых практык у менеджменце спадчыны сталі штогадовымі і прывабілі замежных даследчыкаў, у тым ліку з Польшчы.

Пасля канферэнцыі адбыўся ўрачысты прыём з нагоды 30-годдзя ТБМ. На прыёме прысутнічалі амбасадары Украіны і Швеіцарыі, прадстаўнікі амбасадаў Польшчы, Славакіі...

Прысутнічалі дырэктар музея Янкі Купалы, ветэраны ТБМ, пісьменнікі, журналісты. Слова мелі Алена Анісім і Алег Трусаў.

Шлях, пройдзены ТБМ у змаганні за мову варты вагаві, але нялёгка і не блізка да канца. Яшчэ змагацца і змагацца - нашаму і будучым пакаленням.

Яраслаў Грынкевіч.

Вялікі князь Гедымін зноў у Лідзе

(Заканчэнне. Пачатак на ст. 1.)

Пасля адкрыцця помніка Вялікаму князю Гедыміну рэй пераняў фестываль хмелю і соладу Lidbeer, які трыма ўдарамі качалкі па барвабане адкрыў дырэктар Лідскага піўзавода сп. Мікшыс.

Міліцыя потым палічыць колькасць удзельнікаў, але можна ўжо цяпер зазначыць, што арганізацыя была на парадак вышэй, чым, скажам, пазалетась. Практычна не было чэргаў. Лідскі піўзавод намацаў аптымальную колькасць пунктаў продажу піва і іншай прадукцыі.

Трэба адзначыць, што ўсё афармленне фэсту было зроблена па-беларуску. Раздаваліся толькі беларускамоўныя праграмы.

Сёлета без праблем была выдзелена пляцоўка для Лідскага ТБМ і Гарадзенскага абласнога аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў.

У Ліду прыехалі Валянцін Дубатоўка, Міхась Зюзюк, Міхась Скобла, Ала Петрушкевіч, Янка Трацяк, Уладзімір Хільмановіч, Ала Нікіпорчык, Мечыслаў Курыловіч ды іншыя. Ад Ліды бралі ўдзел Міхась Мельнік, Уладзімір Васько, Станіслаў Суднік і, канешне, бард Сяргей Чарняк.

Каля пісьменніцкага мініхутара пабывала ці не ўся беларускамоўная Ліда. Канешне, не ўся, але шмат кніг купілі, і ўвесь дзень

Гарадзенскія і лідскія пісьменнікі на свяце

гучала беларуская мова.

А на галоўнай сцэне выступілі Yellow Arc 6, "Молчат дома", Akute, "Агонь". А хэдайнерамі сталі Элджей і рок-групы "Сплін" і "ЧАЙФ". Гэты канцэрт запомніцца сапраўды

надоўга. Натоп актыва падпяваў музыкам. Энергія зашкальвала. Было гучна і весела.

Ліда адзначыла Дзень горада. Ліда пасля свята стала яшчэ больш беларускай.

Яраслаў Грынкевіч.

З кветкамі - да палеглых герояў Аршанскай бітвы

Наведваць поле гістарычнай бітвы пад Оршай даўно стала традыцыяй для дэмакратычнай супольнасці рэгіёна. Сёлета 8-га верасня на Крапівенскім полі было шматлюдна: на 505-я ўгодкі гэтай слаўнай падзеі ў беларускай гісторыі сюды прыехалі некалькі дзясяткаў гасцей. Сабраліся людзі, незнаёмыя адно з адным, але аб'яднаныя адной мэтай - ушанаваць палеглых герояў, ваяроў ВКЛ, якія 8 верасня 1514 году здолелі перамагчы ўтрая большае войска Маскоўскага княства, кажа Юры Нагорны, кіраўнік грамадскай суполкі "Рша":

- Кожны год сюды прыяз-

джаем, людзі ўскладаюць кветкі. Вельмі прыемна, што сёлета тут вялікая дэлегацыя з Магілёўшчыны, з іншых гарадоў і раёнаў прыехалі. Вельмі прыемна, што памяць застаецца, што не застаюць сцежкі да помнікаў на Крапівенскім полі. І я ўсім віну са святам Аршанскай перамогі!

У прамовах каля помнікаў сёння гучала не толькі радасць за колішнюю перамогу продкаў, але і трывога за будучыню Беларусі. На думку мастака Алеся Пушкіна, у нашы дні зноўку стала актуальнай пагроза незалежнасці краіны:

- Сёння, стоячы на Крапівенскім полі, я хоць і радуся і лю-

дзям, і парадку, але ўвесь час думаю: гэтае поле для нас актуальнае, як напамін пра тое, што нясе нам небяспеку. Гэта Расея.

Урачыстыя імпрэзы на Крапівенскім полі ў мінулыя 10 год сталі галоўнай альтэрнатывай бардаўскаму фэсту "Аршанская бітва", які быў забаронены ўладамі і амаль што знік праз міліцэйскі пераслед. Але сёлета сюды ізноў прыехалі людзі з наметамі. І, хоць імпрэза атрымалася практычна камернай, тут уночы з 7 на 8 верасня зноўку гарэлі вогнішчы, гучалі музыка і вершы.

Ганна Ліпка, Беларуская Радыё Рацыя.

Шлях Ліды да помніка Гедыміну

Ідэя паставіць у Лідзе помнік заснавальніку горада вялікаму князю Гедыміну ўзнікла адразу пасля паспяховай пастаноўкі помніка Францішку Скарыну ў 1993 годзе. Горад паверыў, што гэта можна зрабіць.

Першым адгукнуўся на ідэю лідскі скульптар Вадзім Вераб'ёў. Яго дыпломная праца *“Заснавальнік горада Ліды вялікі князь Гедымін”* была створана ў 2001 годзе і захоўваецца ў Лідскім гістарычна-мастацкім музеі.

Вадзім Вераб'ёў. Заснавальнік горада Ліды вялікі князь Гедымін. Гіпс. 2001г.

У 2004 годзе адбыўся “круглы стол” з удзелам прадстаўнікоў грамадскасці і ўлады. Грамадскасць прадстаўлялі старшыня лідскіх арганізацый ТБМ і БНФ Станіслаў Суднік і старшыня Таварыства польскай культуры Аляксандр Кольшка. Уладу прадстаўляла адміністрацыя новага старшыні Лідскага райвыканкама Андрэя Паўлавіча Худыка. Менавіта тут была ўпершыню высунута ідэя пастаноўкі коннага помніка. Гэта быў смелы замах, бо ніводнага коннага помніка ў Беларусі яшчэ не было. Дзеля рэалізацыі ідэі вырашылі падключыць шырокую Беларусь. Да справы далучыўся менскі клуб “Спадчына” і перш за ўсё яго кіраўнік с.п. Анатоль Белы. Па замове А. Белы ўжо ў тым жа 2004 годзе карціну *“Вялікі князь Гедымін ля сцен Лідскага замка”* стварыў Народны мастак Беларусі Леанід Шчамял'ёў.

У 2005 годзе па ініцыятыве А. Белыга сувенірную скульптуру *“Вялікі князь Гедымін”* стварыў менскі скульптар Аляксандр Лышчык. Макет скульптуры быў прадстаўлены старшыні Лідскага райвыканкама А. П. Худыку. Андрэй Паўлавіч скульптуру адобрыў і замовіў бронзавы варыянт. Выканкам за невялікі грошы выкупіў тую бронзавую фігуру. Яе ўжо можна было шырока паказваць, калі гаворка на розных узроўнях заходзіла пра помнік. Бронзавы Гедымін перамяшчаўся то ў музей, то ў выканкам. Была надзея паставіць помнік малой кроўю, без рэспубліканскага конкурсу, але справа латва не пайшла, а горад перакінуўся на аднаўленне замка. У 2005

Вялікі князь Гедымін ля сцен Лідскага замка. Народны мастак Беларусі Леанід Шчамял'ёў. Палатно. Алей. 2004 г.

годзе прайшоў першы рыцарскі турнір, ажыла вежа Вітаўта, а ў 2010 годзе была адноўлена вежа Гедыміна, унутраныя работы працягваліся тут аж да 7 верасня 2019 года, а, магчыма, і яшчэ не скончаны, хоць у вежы нарэшце адкрылася выстава.

Недзе ў 2012 годзе горад ізноў вярнуўся да ідэі коннага помніка. Неўзабаве было прынята рашэнне выканкама аб усталяванні помніка.

У 2013 годзе лідскі мастак і скульптар Рычард Груша стварыў яшчэ адзін макет будучага помніка і завёз нават вялізны мармуровы блок. Але справа ізноў заціхла, і блок парэзалі на надмагільныя помнікі.

Аляксандр Лышчык. Вялікі князь Гедымін. Бронза, мармур. 2005 г.

І вось надышла пара для чарговай спробы. На гэты раз пайшлі па вялікім коле з рэспубліканскім конкурсам, усімі дазвалямі і ўзгадненнямі. Павольнае і планамернае пасоўванне справы аказалася больш паспяховым.

У кастрычніку 2017 года Лідскі райвыканкам (старшыня М.К. Карповіч) абвясціў конкурс на найлепшы эскіз скульптуры «Заснавальнік Лідскага замка князь Гедымін». Удзельнічалі 28 работ. У лютым 2018-га пасля падліку галасоў перамог эскіз скульптараў Вольгі Нячай і Сяргея Аганавы.

Вольга Нячай — мастачка, скульптарка, дызайнерка, мастарка мастацтвавазнаўства. Працуе ў галіне манументальнай скульптуры, анімалістыкі, дробнай пластыкі, дэкаратыўнага мастацтва, жывапісу і дызайну. У сваёй творчасці

Сяргей Аганав і Вольга Нячай. Заснавальнік Лідскага замка князь Гедымін. Бронза, граніт. 2019 г.

Рычард Груша. Вялікі князь Гедымін. Пластылін. 2013 г.

апявае прыгажосць коней. Нарадзілася ў Менску ў 1985 годзе.

Сяргей Аганав — мастак, скульптар. Працуе ў жанры традыцыйнай скульптуры з выкарыстаннем керамікі, бронзы, каменю, дрэва. Нарадзіўся ў Лідзе ў 1974 годзе. Сярод яго самых вядомых работ — скульптура «Войт» у Менску, прысвечаная атрыманню горадам Магдэбургскага права, скульптура княгіні Анастасіі Слуцкай у Слуцку, помнік Давыду Гарадзенскаму ў Гародні.

У ліпені 2018-га эскіз помніка князю Гедыміну прайшоў усе этапы ўзгадненняў: і ў Адміністрацыі прэзідэнта, і на пасяджэнні Рэспубліканскай мастацка-манументальнай рады.

У верасні 2018-га Сяргей Аганав і Вольга Нячай пачалі выраб дэталёвай рабочай мадэлі помніка ў маштабе 1:4. На аснове гэтай мадэлі скульптурны камбінат адліваў бронзавы помнік.

Пастанова для помніка распрацаваў знакаміты беларускі архітэктар Сяргей Багласаў, а кансультантам па гістарычнай дакладнасці і адпаведнасці ўсіх элементаў помніка стаў Мікалай Плавінскі.

Найстарэйшы крызнавец г. Ліды Станіслаў Ушакевіч задаволены. Яго мара збылася. Гедымін вярнуўся ў Ліду.

Помнік усталёўвалі на грошы лідскага прадпрыемства «Белтэкс аптык», пра што сведчыць таблічка на тыльным баку пастамента.

Помнік Гедыміну ў Лідзе - вынік удалага спалучэння грамадскай ініцыятывы, адміністрацыйнага патэнцыялу, прыватнага капіталу і ўсеагульнай падтрымкі жыхароў горада. Усё разам гэта называецца “мясцовым патрыятызмам”, а можна і без слова “мясцовы” - проста “патрыятызмам”.

Яраслаў Грынкевіч.

Сяргей Панізнік

ЗАРА - ЗАРУКА

Прыблудам ліхадзеям
Славян не зацугляць.

Леанід Дайнека.

Снег першы - як папера
на пісьмы для сустрэч.
У літар - лапкі звера,
які ўцякае прэч.

Кладзецца след - пазначыць
хаду ў снягах зімы.
...Нас нельга перайначыць:
калі ўжо мы, то мы!

І як бы не гудзела
завейная гайня -
гісторыя хацела
заўсёды на каня.

Я не знікаў, не віўся
вужом, не прападаў:
быў на кані, то біўся;
быў пад канём - канаў.

З мяне сцякалі кроплі
і поту і крыві.
А вільчыкі акропаляў *
звінелі мне: "Жыві!"

* * *

І я жыву - у руху:
як сок той - ад камля...
Нясу зару - заруку,
што быць табе, Зямля!

Жыві нязводнай, вера,
след продкаў - не адпрэч!
... Снег свежы - як папера
для радасных сустрэч.

Гляджу: сляды ля дуба.
Я сам, як цішыня.
... А ў сэрцы тупат, тупат
прыдзвінскага каня.

* Акропаль - цвердзь, крэмль; у старажытнасці - узвышаная частка горада. Верш з кнігі "Жыцень". Мінск "Юнацтва" 1986

Леанід Дайнека • Берг чакання
Музею Радзімаўшчыны
у Лявоналі - ад уай фран!
Вам - 5 год.
Няхай будзе - 500!!!
Буслам 21-га веку -
Ад Лявона Дайнекі!
Ляціце высока
над кугалі зялёны!
Мі ўсе - Лявонкі,
Слава Лявоналі!
Дайнека 19/07/2007

Леаніда Дайнекі, 2004 г

З 21 жніўня па 15 верасня ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь экспануецца выстава, прымеркаваная да 110-годдзя з дня нараджэння савецкага дыпламата, дзяржаўнага дзеяча, ураджэнца Беларусі Андрэя Андрэевіча Грамыкі.

Адзін з найвялікшых дыпламатаў XX ст. А.А. Грамыка (1909-1989) нарадзіўся ў вёсцы Старыя Грамыкі Гомельскага павета Магілёўскай губерні (цяпер - Веткаўскі раён Гомельскай вобласці). Ён паходзіў з нябеднай беларускай сялянскай сям'і, якая паходзіла са шляхецкага роду (што старанна замоўчваў), большая частка якога ў часы Расійскай імперыі была пераведзена ў падаткавы стан. У афіцыйных біяграфіях паведамлялася пра сялянскае паходжанне і тое, што яго бацька-сяляннін працаваў на заводзе.

З 13 гадоў Андрэй хадзіў з бацькам на заробкі, часцей на нарыхтоўку і сплаў лесу. Пасля заканчэння 7-гадовай школы працягнуў адукацыю ў прафесійным тэхнічным вучылішчы і тэхнікуме ў Гомелі, затым - у Старабарысаўскім сельскагаспадарчым тэхнікуме (в. Старабарысаў Барысаўскага раёна Менскай вобласці)

У 1932 годзе скончыў Менскі сельскагаспадарчы інстытут, паступіў у аспірантуру Усесаюзнага навукова-даследчага інстытута эканомікі сельскай гаспадаркі (Масква).

У 1931 годзе ажаніўся, у 1932 годзе нарадзіўся сын Анатоль. будучы вучоны-афрыканіст.

Пасля пераезду ў Маскву быў запрошаны на працу ў Народны камісарыят замежных спраў СССР. У 1943-1946 гг. займаў адказную пасаду амбасадара СССР у ЗША, удзельнічаў у стварэнні ААН.

У якасці міністра замежных спраў СССР А.А. Грамыка адыграў важную ролю ва ўрэгуляванні Карыбскага крызісу, арганізоўваў падпісанне шэрагу ключавых міжнародных дагавораў у сферы раззбраення і абмежавання ўзбраенняў, садзейнічаў стварэнню АБСЕ і інш. Дыпламат карыстаўся высокім аўтарытэтам у савецкіх і

Дыпламат савецкай эпохі

за межных палітыкаў, за жорсткі стыль вядзення перамоваў атрымаў мянушку "Mr. Nyet" (Містар "Не") за своеасаблівы стыль вядзення перамоў.

Пасля смерці Чарненкі на сакавіцкім Пленуме ЦК КПСС 11 сакавіка 1985 года Грамыка прапанаваў кандыдатуру Гарбачова на пасаду Генеральнага сакратара ЦК КПСС - фактычна першай асобы дзяржавы. Па сведчанні ўнука, дырэктара Інстытута Еўропы РАН Аляксея Грамыкі, які спасылся на расказ дзяды, у той дзень міністр замежных спраў СССР узяў слова першым на паседжанні Палітбюро ЦК КПСС, даў кароткую станоўчую характарыстыку М. С. Гарбачову і высунуў яго на вышэйшую пасаду ў дзяржаве, што і было падтрымана іншымі. Паводле гэтых жа сведчанняў, пасля Андрэй Андрэевіч шкадаваў аб сваім рашэнні. Тым не менш у сваіх падцэнзурных успамінах "Памятное", выданых у 1988-1990 гадах, Грамыка станоўча выказаўся пра Гарбачова і пра палітыку "перабудовы".

Грамыка актыўна ўдзельнічаў і ва ўнутранай палітыцы СССР - быў членам ЦК КПСС, членам Палітбюро ЦК КПСС, займаў пасаду Першага намесніка Старшыні Савета міністраў СССР. У 1985-1988 гг. А.А. Грамыка быў Старшынём Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР, з'яўляючыся тым самым фармальным кіраўніком дзяржавы.

Неўзабаве пасля адстаўкі (1988) выйшлі ў свет мемуары "Памятное" (першая кніга), над якімі Грамыка працаваў апошнія гады, у 1990 годзе выйшла другая кніга, у гэтым жа годзе мемуары агулам

апублікаваны і на англійскай мове ў брытанскім выдавецтве "Хатчынсан".

У Рэспубліцы Беларусь яго імем названы вуліца і школа ў горадзе Ветка, у Гомелі ўстаноўлены помнік-бюст дыпламату ў скверы яго імя. На выставе прадстаўлены дакументальныя матэрыялы, прысвечаныя жыццю, дзейнасці і спадчыне вядомага дыпламата: копіі указаў, дамоваў і пастанаваў, дыпламатычныя ноты, а таксама разнастайны фотаматэрыял - здымкі значных міжнародных падзей, у якіх самы непасрэдны ўдзел прымаў А.А. Грамыка.

Выстаўка знаёміць не толькі з палітычнай дзейнасцю - працай на пасадзе пасла СССР у ЗША і Міністра замежных спраў СССР - але і з асабістым жыццём дыпламата.

Праект "Андрэй Андрэевіч Грамыка - дыпламат савецкай эпохі" арганізаваны пры падтрымцы Міністэрства замежных спраў Рэспублікі Беларусь.

P.S. Шкада, што на выставе не былі прадстаўлены асабістыя рэчы А.А. Грамыкі.

Аляксей Шалахоўскі,
гісторык культуры.

Стакгольмская школа
эканомікі ў Рызе

Балтыйскі лідар у бізнес-адукацыі

Мы гадуем таленты

Індывідуальныя кансультацыі
для бізнес-кампаній

www.sseriga.edu
office@sseriga.edu
+371 67015800

Спадчына моваведа і краязнаўца

13 верасня спаўняецца 82 гады з дня нараджэння літаратурнага даследчыка, былога сябра Рады ТБМ Уладзіміра Ілліча Содаля.

Доўгачаканая новая кніга апошніх нататкаў Уладзіміра Содаля і ўспамінаў яго сяброў і папечнікаў "Буйніцы і драбніцы" выйшла ў выдавецтве "Лімарыос". Пра падзею паведамля ўдава пісьменніка Клара Барысаўна Содаль. Кніга атрымалася ёмістай, на 560 старонак. У том увайшлі ўспаміны, моўныя абразкі, артыкулы, лісты. У кнізе чытач знойдзе безліч цікавых гісторый з жыцця даваеннага Менска - пра двор пана Русецкага, дзе кватараваў Якуб Колас з сям'ёй, пра ваколіцы Старажоўскага тупіка, пра гасцяванне Ванды Лявіцкай-Лёсік у Купаліхі (Уладзіслава Францаўны), пра аўтограф Максіма Багдановіча, захаваны Зоськай Верас.

Чатыры гады таму доктар гістарычных навук, прафесар Леанід Міхайлавіч Лыч выказаў прапанову стварыць збор успамінаў пра рупліўца беларушчыны, былога вядомага студыі "Роднае слова" на тэлевізіі, захавальніка Багушэвічавай спадчыны - Уладзіміра Содаля.

У кнігу, якую ўклаў і пракаментаваў Міхась Скобла, увайшлі ўспаміны Васіля Жуковіча, Алеся Жамойціна, Уладзіміра Ліпскага, Міколы Купавы, Анатоля Варавы і родных пісьменніка - Марата Содаля і Аксана Чылікінай, а таксама назіранні, нарысы, нататкі самага літаратуразнаўцы і даследчыка.

- Уладзімір Ілліч цікавіўся ўсім, што датычылася Беларусі, - успамінае Клара Барысаўна Содаль. - Ён распытваў суседзяў, сваякоў, знаёмых пра іх родныя мясціны, радаводы. - Ён меў талент заўважаць і занатоўваць самыя маленькія, але цікавыя драбніцы з паўсядзённага жыцця людзей. Нават на полі ён заўважаў незвычайныя каменчыкі і прыносіў іх дадому. Адзін з такіх камянёў быў падобны на хлеб.

"Уладзімір Ілліч меў фенаменальны філалагічны слых. Моўная назіральнасць дапамагала яму рабіць цэлыя адкрыцці ў літаратуразнаўстве", - пазначыў у прадмове Міхась Скобла.

"Першую палову 90-ых сп. Содаль лічыў найбольш спрыяльным і адпаведна найбольш плённым для сябе часам. За гэтыя пяць гадоў яму ўдалося выдаць пяць новых кніжак: "Кушыянскі кут", "Сцежкамі Мацея Бурачка", "Жупранская старонка", "Тут бачу свой край", "Свіранскія крэскі", а ў 1997 годзе выйшаў зрунтоўны фотаальбом "Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч". Запомнілася прэзентацыя альбома ў Доме літаратара. Атмасфера свята. Поўная зала людзей, літаратары, навукоўцы", - узгадвае Святлана Багданкевіч.

"Ён, як мала хто, патрапляў услухацца ў таемныя галасы разложыстай нівы беларускай, пацучь сведчанні слаўных і сціплых творцаў беларушчыны, пакінуўшы на сабе ладнаваты стосік літаратурна-краязнаўчых нарысаў, замалёвак, успамінаў. Гэта ж Уладзімір Содаль, нястомна-праніклівы наш падарожнік, уваскрасіў, сагрэў цяпельцам нятускнай памяці, чалавечага чуцця Люцінку Дуніна-Марцінкевіча, Свіраны і Кушыяны Багушэвіча, Вязынку, Бараўцы і Аконы Купавы, Карпілаўку Ядвігіна Ш., Мігаўку Аляксандра Уласава. Гэта ж ён прытомніў няўцягным менчукам ці мала першасных, пазней перайначаных на савецкі капыл, вулічных назваў іхняга стольнага горада", - занатаваў Аляксей Каўка.

"Карпілаўка Уладзіміра Содаля - гэта цэлы майстар-клас, як трэба пісаць пра кожны куточак

Беларусі, гэта ўрок сардэчнай любові да прыроды, да знакавых постацяў, гэта прыклад для вандроўнікаў і даследчыцкай працы нашай гісторыі, гэта ўрэшце, матэрыял, любоўца мастацкім словам", - напісаў Уладзімір Ліпскі.

"Добры быў чалавек! Самаадданы, шчыры, ласкавы, энцыклапедычна адукаваны, высакародны, збіральнік беларушчыны, вандроўнік, руплівец, патрыёт, добры сем'янін, мэтанакіраваны, самахварны, чалавек-любны, апантаны, ашчадны, разважлівы, гаспадарлівы, кемлівы, дасціпны, успрымальны, зацікаўлены, рознабаковы, пераканальны, іматэаіны... Такім мне запомніўся Уладзімір Ілліч", - напісаў Анатоль Калаяда.

Водар хлеба і слова

Не так даўно вядомы сталічны хлебны магазін, што на Плошчы Перамогі, атрымаў новае найменне. Цяпер ён мае назву: "Каравай". Але не назва мяне зацікавіла, а падслуханы ля касы дыялог.

- Мне "Старажытны", - кажа адзін.

- А мне "Траецкі", - просіць другі.

- А мне "Чабаровы", - гаворыць трэці.

А ёсць яшчэ хлеб "Беларускі", "Нарачанскі", "Раўбіцкі"... І гэтакі водар ідзе ад назваў! Слухаючы, як вымаўляюцца ля касы назвы розных гатункаў хлеба, падумаў: вась і нікога змушаць не трэба. У хлебнай краме ўсе гавораць па-беларуску. Сама практыка жыцця вымагае нешта рабіць. Так што не такая ўжо дробязь - найменне тавараў па-беларуску. Чым больш гэтых назваў, тым часцей будзе гучаць наша мова. Хай сабе хлебная крама "Каравай" - яшчэ і не моўны аазіс, але прыемна, што тут цэлы дзень, няспынна, ні на хвілінку не сціхаючы, гучаць родныя назвы. І не абы якога тавару, а хлеба, нашага надзённага. Хлеб і слова заўсёды павінны быць побач. Абодва яны - вытокі нашага жыцця. У хлеба і слова - адзін водар!

Мая вышыванка

Упершыню я апрануў вышыванку ў 1961 годзе, паўстагоддзя таму. Гэта быў падарунак мне на вяселле. Пазней я даведаўся, якой ахвярай дасталася мне тая вышываная кашуля. Мая стрыечная сястра Люся вучылася тады ў Гомельскім універсітэце. З грашмыма было скупа, ведама, студэнтка. І яна мусіла здаваць кроў, каб зрабіць такі каштоўны і незабыўны дарунак. Досыць часта я апрануў прыгожую вышыванку, асабліва ўлетку. Яна і на праўду, як казаў Сяргей

Панізнік, халадзіць цела. Другое, вышыванка - гэта заўсёды настрой, свята, урачыстасць, годна вылучае цябе з шэрай масы. Наш трынаццацігадовы ўнук Сяргук распавёў: "Дарагу вышываначку падаравалі мне бабуля Клара з дзядулем Уладзем. Вышыванка - нацыянальная беларуская вопратка. Даўней кожны беларус меў сваю вышываначку. Яе апраналі на святы. Вышыўка на кашулі - не толькі ўкраса. Гэта яшчэ і абярэг. На грудзях маёй кашулі - дзве беечкі з арнамантам. Яны аберагаюць маю душу, даюць натхненне, а воку - аслоду і радасць.

Мой Мормаль

Сёлета сорок гадоў, як не жыю ў сваім родным мястэчку Мормаль. Жахліва падумаць: сорок гадоў маё мястэчка жыве без мяне, а я без яго. Ці думаў я, ці гадаў калісь, што так будзе, так станецца. Папраўдзе, я ніколі не збіраўся пакідаць свой Мормаль. Пасля школы адразу ж кінуўся ў вяр вясковага жыцця, не разважаючы шмат, касіў сена, вазіў бульбу, працаваў на камбайне, здаваў нарыхтоўку дзяржаве. Быў загадчыкам клуба, бібліятэкі, любіў пісаць. Пісаў дзённікі, нататкі ў "Гомельскую праўду". Не раз турбаваў і менскай газеты. Пісаў і вершы. І вось, улюбёны ў сваю родную вёску, у яе будучыню, восенню 1956 года пакідаю яе, еду аж у далёкі Мурманск. З тае пары я ў Мормалі быў толькі наездамі, пераважна ўлетку. І вось сёлета, праз шэсць гадоў пасля апошняй пабыўкі, я зноў амаль усёй сям'ёй з унучкамі, наведваю сваю радзіму. Калі ўбачыў былою школу на свае вочы, ногі падкасіліся - яна была ўся ў руінах, без вокнаў, з прабітымі сценамі, нібы па ёй з гарматаў стралялі. Такой мы ўбачылі яе ў 1944 годзе. Такой я яе ўбачыў у 1996-ым. Зашчымела сэрца... Як жыць людзям, кожны дзень бачачы тыя руіны? Якую аўру ствараюць яны ў Мормалі?

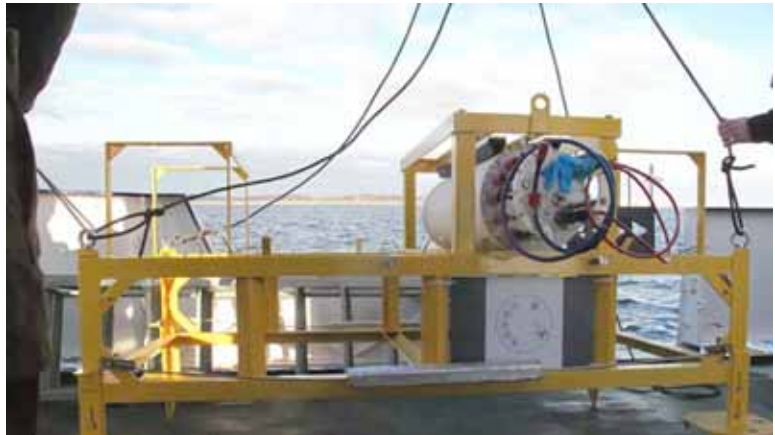
Чаму ў мяне так шчыміць сэрца за лёс рачулікі майго маленства? Нядаўна мне мама расказвала: калі я быў маленькі, хварэў на коклюш. Хвароба паволі забівала мяне. І тады маме падказалі занесці мяне да рэчкі, пасядзець над вадою, і кашаль адхлыне. І яна насіла, і некай разам з рэчкай выхадзіла мяне. То як жа мне быць абыякавым да рачулікі, якая мяне паратавала? Бруіла тысячы гадоў і раптам сканала на нашых вачах, на вачах тысячы мормальцаў... Сорок гадоў я не жыю ў Мормалі, столькі ж Мормаль жыве без мяне. Дзеці і ўнукі мае нарадзіліся ўжо ў Менску. Але ім карціць ведаць, што гэта за Мормаль такі, пра які мы часта гадваем, сабраўшыся разам. Ён ім спадабаўся. Ён не так шчыміла сэрца, як мяне...

Эла Дзвінская,

На фота аўтара: у працоўным пакоі пісьменніка.

З дна Балтыйскага мора знікла нямецкая падводная абсерваторыя

Навіны Германіі

З дна Балтыйскага мора знікла нямецкая падводная абсерваторыя, якая выкарыстоўвалася для збору навуковых дадзеных, паведамляе РІА Навіны са спасылкай на сайт Цэнтра акіянічных даследаванняў імя Гельмгольца GEOMAR.

Страта станцыі была заўважана 21 жніўня, калі з ёй перапынілася сувязь. Адрэзаны для высвятлення прычынаў дайверы выявілі на месцы абсерваторыі толькі рэшткі

кабеля для перадачы дадзеных. Адноўцы пры гэтым адзначылі, што станцыю не магла панесці плынь ці марскія жывёлы, бо два блокі абсерваторыі важылі 520 і 220 кілаграмаў. Расследаваннем занялася мясцовая паліцыя.

Абсерваторыя была ўсталявана ў снежні 2016 года ў забароненай для карабляходства зоне ва ўзбярэжжа Германіі. Яе кошт - каля 300 тысяч еўра.

Радыё Sputnik.

Прайшлі новыя заняткі "Гістарычнай школы" з Алегам Трусавым

У сераду, 28 жніўня, праішлі чарговыя заняткі "Гістарычнай школы" з Алегам Трусавым, археолагам, гісторыкам беларускай архітэктуры, кандыдатам гістарычных навук. На сустрэчу прышло 27 чалавек рознага ўзросту, але ўсе засталіся задаволеныя. Пасля лекцыі госці яшчэ доўга не адпускалі сп. Трусава і апытвалі пра Мсціслаў і яго гісторыю.

Таксама на сустрэчы ладзіліся прагляды дакументальных фільмаў вядомага гісторыка Алеся Краўцэвіча пра Мсціслаў (з серыі Загадкі беларускай гісторыі: "Мсціслаў-

скі замак. Бастыён Літвы" і "Мсціслаў. Горад ля мяжы Еўропы"), а Алег Трусаў распавёў пра тое, што засталося за кадрам.

Другая сустрэча з Алегам Трусавым адбылася ў пятніцу, 30 жніўня, у 18:20. Тэма сустрэчы "Помнікі архітэктуры старажытнага Слоніма".

У межах "Гістарычнай школы" штомесяц праводзіцца па 2 лекцыі, у якіх сп. Трусаў распавядае пра гісторыю розных гарадоў Беларусі. У гэтым сезоне гаворка ідзе пра Мір, Слонім, Валожын, Мсціслаў і мястэчка Івянец.

Радыё Рацыя.

(Працяг. Пачатак у папяр. нумарах.)

Віктар Шніп

БАЛАДА МІХАЛА КАЗІМІРА
РАДЗІВЛА (РЫБАНЬКІ)
(13.06.1702-15.05.1762)

У Княстве Вялікім - вялікія людзі,
І ты сярод іх з беларускай душой,
Вялікі і ў свята святое, і ў будзень,
Бо Княства, як сэрца, заўсёды з табой.

У парку нявіжскім ва ўтульнай альтанцы,
Нібыта на пояс на случкі, глядзіш
На зоры, а ў замку да раніцы танцы
І, нібы тэатр, сёння цэлы Нявіж
У цэнтры Еўропы, якая ваюе
І будзе яшчэ між сабой ваяваць.
Не войны, а мануфактуры фундуеш,
Бо грошы - не грошы, калі іх трымаць
У куфрах вялікіх Вялікага Княства.
І тут ты шчаслівы, бо роднай зямлі
Свайго не шкадуеш жыцця і багатства...

Гады праляцелі, як і не былі,
Гады праляцелі, але засталася
Усё, што з душою і сэрцам рабіў
Для мілай Айчыны, дзе ў полі калоссе
Шапоча пра тых хто тут жыў і любіў
Вялікае Княства, дзе добрыя людзі
Былі, ёсць і будуць з вялікай душой,
І Княства Вялікае вечна тут будзе
У кожнай травінцы, пясчынцы малой...
10.06.2011 г.

БАЛАДА ФРАНЦІШКІ УРШУЛ
РАДЗІВЛІ
(13.02.1705-1753)

Жонка князя, паэтка, красуня, княгіня,
Кіраўніца тэатра - і гэта ўсё ты.
Прад камянам сядзіш, і агонь,
што ў камяне,
Асвятляе жыццё і да мужа лісты.

Князь ізноўку адзін адлучыўся з Нявіжа
І не заўтра, стамлены, прыедзе дамоў,
Разаб'е, як шклянню, нявіжскую цішу,
Без якой, нібы ружы, каханне й любоў

Не завянуць цяпер, бо слязамі паліты
Па сынах, што малымі пакінулі свет.
Як жанчына, як маці баішся нябыту,
Не баішся нічога, тутэйшы паэт.

І ў "Зялёным" тэатры за замкавым ровам
Пра сямейную вернасць

гаворыш людзям.

І тваё, што ад сэрца прамоўлена, слова
Патрапляе ў людскую душу, як у Храм.

Зоркі ў небе высокім, нібы залатоўкі,
Нібы свечкі, што ў вежы начной,
дзе жывеш.
І душа твая рвецца, як птах, у вандроўкі,
І вандруеш, але на радзіме ўсё ж лепш,

Бо тут роднае ўсё і табе ўсё святое
І застольная песня, і самота магіл.
І Нявіжу ніколі не станеш чужою,
Бо ты наша княгіня, бо ты Радзівіл...
23.06.2011 г.

БАЛАДА САЛАМЕІ ПЛЫШТЫНОВАЙ
(1718-пасля 1760)

Ад горада ў горад, з краіны ў краіну
У пошуках шчасця жаночага ты
Вандруеш, сабе не жадаеш супыну.
Супынак - зарослыя лесам клады.

Ты зноў у Стамбуле, жывеш у султана,
Дзе лечыш жанчын і пра Ерусалім,
Самотная, марыш і мар аб каханым
Ты не адцуралася сёння зусім,
Бо ты авантурная і маладая.
А хто малады - той, нібы залаты...

І сніцца Айчына амаль што чужая,
Куды ўжо ніколі не вернешся ты,
Хоць там і найлепшыя людзі на свеце,
І родныя хаты, і замкі, лясы,
І сонца ласкавей там грэе і свеціць,
І, быццам каралі, там кроплі расы.

А тут хоць і добра, ды ўсё тут чужое,
І будзе табе назаўсёды чужым
І неба, як мора, і мора начное,
Як неба, дзе чайкі лятаюць, як дым

Ад вогнішч вандроўнікаў,
што спачываюць.

А ты авантуры натуеш свае,
Якія праз сотні гадоў працятаюць
На роднай зямлі, дзе салоўка пяе
Пра вечнасць і міг, і пра тое каханне,
Якое, вандроўная, зведала ты...

Міняецца свет, як на дрэвах лісты...

Але замяніць нам Айчыну не ў стане
Ніколі й ніякі Стамбул залаты.

5.04.2009 г.

БАЛАДА ЯЎХІМА ХРАПТОВІЧА
(4.01.1729-4.03.1812)

Багацце можна ў карты прагуляць,
Прапіць, спаліць і з'ехаць у замежжа,
Каб прывіднае шчасце там шукаць,
А не ў Айчыне жыць, нібыта ў вежы
Высокай, што стаіць сярод вятроў,
Высокім неба над сабой трымае...

Што грошы? Грошы - не любоў.
Любоў да роднае зямлі жывая,
І ты будзеш школу і царкву,
Палац прыгожы і бібліятэку
Для ўсіх людзей, якія тут жывуць
І што ідуць сюдой з вараг у грэкі.

І ў кожнай кніжцы рук тваіх цяпло,
І кожная прыступкай да Айчыны,
Якая будзе Заўтра, дзе святло
Гадоў мінулых знікнуць не павінна,
А жыць у школах, Храмах, у людзях,
Якім Айчына, як матулі сэрца,
Як сэрца, што ў Еўропы у грудзях,
Якое роўна і спакойна б'ецца...
13.05.2009 г.

БАЛАДА АНТОНІЯ ТЫЗЕНГАЎЗА
(1733 - 31.03.1785)

Для краю тутэйшага,
а не для ўласнае славы
Будзеш палацы, купляеш друкарню, і кнігі
Друкуюцца, хоць вырастаюць
на могілках травы,
І пыл асядае на ўсё адзінокі і ціхі,

І дом разбураецца, ды камяні застаюцца,
Нібыта радзімкі на целе,
на землях Радзімы.
І сёння ў тэатры тваім плачуць больш,
чым смяюцца,
Але перамены, ты верыш,
патрэбны й магчымы.

І ты не дрыжыш над грашыма,
багацце - не грошы,
А людзі, якім родны край у любую часіну
І самы найлепшы на свеце,
і самы прыгожы,

І гонар для ўсіх
за ягоную вечнасць загінуць.

І ты ганарышся
народам тутэйшым і краем,
І сам ты тутэйшы,
і ты не ўцякаеш ні ў Прагу,
Ні ў Лондан, ні ў Вену, ні ў ціхі Парыж,
бо ты знаеш,
Што там табе будзе
заўсёды самотна і блага

Без гэтых садоў,
што цяпер за вакном - маладыя,
Без жытніх палёў, на якіх васількі,
нібы слёзы
Жанчын беларускіх і нашых анёлаў, якія
Нас помняць і ў спёку,
і ў дождж, і ў марозы,

Як помніш і ты,
што для роднага люблага краю
Патрэбна жыць сёння,
і будзеш твой край і Паставы
У цэнтры Еўропы,
не ў некага з самага краю,
І будзе ў нас слава,
і будзеш для славы падставы.

І ўсё ж ты самотна глядзіш у вакно,
бо цямнее
І восень дажджамі з палацаў
святочнасць змывае.

І ў краі тутэйшым
не кожны пакуль разумее:
Без мовы, без волі
краіны жывой не бывае...
19.08.2009 г.

(Працяг у наступным нумары.)

Анатоль Сідарэвіч

ФРАНТЫ ДРУГОЙ СУСВЕТНАЙ ВАЙНЫ

Другая італа-эфіопская вайна (гл.: Усходнеаафрыканскі фронт)	1935, 3 кастрычніка - 1936, 7 мая	Волхаўскі фронт (другога фарміравання)	1942, 9 чэрвеня - 1944, 15 лютага
2-я японо-кітайская вайна	1937, 10 ліпеня - 1945, 9 верасня	1-ы фронт Японіі (поўнач Манчжоў-го). Квантунская група армій.	1942, 4 ліпеня - 1945, 15 жніўня
Паўночна-Кітайскі фронт Японіі. 3 23.09.1939 пераведзены ў падпарадкаванне Экспедыцыйнай арміі ў Кітаі.	1937, 27 жніўня - 1945, 15 жніўня	2-і фронт Японіі (Манчжоў-го; з 30.10.1943 г. в-ў Сулавесі)	1942, 4 ліпеня - 1945, 13 чэрвеня
Цэнтральна-Кітайскі фронт Японіі. 14.02.1938 войскі падначалены Цэнтральна-Кітайскай экспедыцыйнай арміі	1937, 7 лістапада - 1938, 14 лютага	Варонежскі фронт	1942, 9 ліпеня - 1943, 20 кастрычніка
Далёкаўсходні фронт Савецкага Саюза (першага фарміравання)	1938, 28 чэрвеня - 31 жніўня	Паўднёва-Усходні фронт	1942, 7 жніўня - 30 верасня
Славацка-венгерская вайна	1939, 23-31 сакавіка	Паўднёва-Заходні фронт (другога фарміравання)	1942, 25 кастрычніка - 1943, 20 кастрычніка
Нямецка-польская вайна	1939, 1 верасня - 6 кастрыч.	Паўднёвы фронт (другога фарміравання)	1943, 1 студзеня - 20 кастрычніка
Польскі паход Чырвонай Арміі	1939, 17 - 29 верасня	Цэнтральны фронт (другога фарміравання)	1943, 15 лютага - 20 кастрычніка
Заходні фронт Германіі		Сталінградскі фронт (першага фарміравання)	1943, 12 ліпеня - 30 верасня
2-я бітва за Атлантыку	1939, 3 верасня - 1945, 8 мая	Сталінградскі фронт (другога фарміравання)	1943, 30 верасня - 31 снежня
3-я савецка-фінляндская вайна (Зімовая вайна)	1939, 30 лістапада - 1940, 13 сакавіка	Данскі фронт	1942, 30 верасня - 1943, 15 лютага
Паўднёва-Кітайскі фронт Японіі. 26.06.1941 войскі перададзены Эспедыцыйнай арміі ў Кітаі.	1940, 9 лютага - 1941, 26 чэрвеня	8-ы фронт Японіі (Саламонавы а-вы, Новая Гвінея).	1942, 16 лістапада - 1945, 15 жніўня
Бітва за Міжземнае мора	1940, 10 чэрвеня - 1945, 2 мая	Паўднёвая група армій.	1943, 4 студзеня - 1945, 15 жніўня
Паўночнаафрыканскі фронт (Afrikafeldzug) Германіі	1940, 10 чэрвеня - 1943, 13 мая	18-ы фронт Японіі (Тайланд). Паўднёвая група армій. Войскі ў баявых дзеяннях не ўдзельнічалі.	1943, 24 студзеня - 30 лістапада
Італьянскі фронт саюзнікаў	1940, 10 чэрвеня - 1945, 2 мая	Паўночна-Каўказскі фронт (другога фарміравання)	1943, 23 - 27 сакавіка
Абарона Мальты	1940, 11 чэрвеня - 1942, снежань	Курскі фронт	1943, 27 сакавіка - 1945, 15 жніўня
Далёкаўсходні фронт Савецкага Саюза (другога фарміравання)	1940, 1 ліпеня - 1945, 5 жніўня	Бірманскі фронт (Паўднёвая група армій)	1943, 28 сакавіка - 10 кастрычніка
Усходнеафрыканскі фронт саюзнікаў. Вызваленне Эфіопіі і інш. тэрыторый	1940, ліпень - 1941, лістапад	Бранскі фронт (трэці раз)	1943, 9 ліпеня - 20 кастрыч.
Італа-грэцкая вайна	1940, 28 кастрычніка - 1941, 23 красавіка	Стэпавы фронт	1943, 10 ліпеня - 1945, 2 мая
Балгара-грэцкая вайна	1940, 28 кастрычніка - 1944, 25 кастрычніка	Італьянскі фронт Германіі (Italienfeldzug; гл. паз.)	1943, 29 кастрычніка - 1945, 2 верасня
Высадка брытанскага дэсанту на а-вах Крыт і Лемнас	1941, 28 кастрычніка	3-і фронт Японіі (поўдзень Манчжоў-го). Квантунская група армій.	1943, 27 - 28 сакавіка
Балканскі фронт (Balkanfeldzug)		Курскі фронт	1943, 10 - 20 кастрычніка
Нямецка-грэцкая вайна	1941, 6 красавіка - 1944, 12 кастрычніка	Прыбалтыйскі фронт	1943, 20 кастрычніка - 1944, 24 лютага
Нямецка-югаслаўская вайна	1941, 6 красавіка - 1945, 15 мая	Беларускі фронт	1943, 20 кастрычніка - 1945, 21 лютага
Усходні фронт Германіі	1941, 22 чэрвеня - 1945, 9 мая	I Прыбалтыйскі фронт	1943, 20 кастрычніка - 1945, 1 красавіка
Заходні фронт РСЧА	1941, 22 чэрвеня - 1944, 24 красавіка	II Прыбалтыйскі фронт	1943, 20 кастрычніка - 1945, 10 чэрвеня
Паўднёва-Заходні фронт (першага фарміравання)	1941, 22 чэрвеня - 1942, 12 ліпеня	I Украінскі фронт	1943, 20 кастрычніка - 1945, 10 чэрвеня
Паўночна-Заходні фронт	1941, 22 чэрвеня - 1943, 20 лістапада	II Украінскі фронт	1943, 20 кастрычніка - 1945, 15 чэрвеня
Паўночны фронт РСЧА	1941, 24 чэрвеня - 26 жніўня	III Украінскі фронт	1943, 20 кастрычніка - 1944, 31 мая
Паўднёвы фронт (першага фарміравання)	1941, 25 чэрвеня - 1942, 12 ліпеня	IV Украінскі фронт (першага фарміравання)	1944, 10 сакавіка - 1945, 1 верасня
Савецка-фінляндскі фронт (4-я савецка-фінская вайна)	1941, 25 чэрвеня - 1944, 19 верасня	5-ы фронт Японіі (Паўднёвы Сахалін, Курільскія а-вы, в-аў Хакайда)	1944, 19 сакавіка - 1945, 15 жніўня
Фронт рэзервовых армій	1941, 14 - 25 ліпеня	7-ы фронт Японіі (Малая, Сінгапур, Калімантан, Ява, Суматра). Паўднёвая група армій.	1944, 24 лютага - 5 красавіка
Фронт Мажайскай лініі абароны	1941, 18 - 30 ліпеня	I Беларускі фронт (першага фарміравання)	1944, 16 красавіка - 1945, 10 чэрвеня
Цэнтральны фронт (першага фарміравання)	1941, 24 ліпеня - 25 жніўня	I Беларускі фронт (другога фарміравання)	1944, 16 красавіка - 1945, 10 чэрвеня
Рэзервовы фронт	1941, 30 ліпеня - 10 кастрычніка	II Беларускі фронт	1944, 16 красавіка - 1945, 10 чэрвеня
Бранскі фронт (першага фарміравання)	1941, 16 жніўня - 10 лістап.	III Прыбалтыйскі фронт	1944, 21 красавіка - 16 чэрв.
Закаўказскі фронт (першага фарміравання)	1941, 23 жніўня - 30 снежня	III Беларускі фронт	1944, 24 красавіка - 1945, 15 жніўня
Ленінградскі фронт	1941, 27 жніўня - 1945, 24 ліпеня	IV Украінскі фронт (другога фарміравання)	1944, 5 жніўня - 1945, 25 жніўня
Забайкальскі фронт	1941, 15 верасня - 1945, 1 кастрычніка	Фронт на поўдні Францыі.	1944, 15 жніўня
Маскоўскі рэзервовы фронт	1941, 9 - 12 кастрычніка	6-ты фронт Японіі (міжрэчча Янцзы і Хуанхэ).	1944, 25 жніўня - 1945, 15 жніўня
Калінінскі фронт	1941, 19 кастрычніка - 1943, 20 кастрычніка	Экспедыцыйная армія ў Кітаі.	1944, 29 верасня - 1945, 15 жніўня
Карэльскі фронт	1941, 19 кастрычніка - 1944, 15 лістапада	10-ы фронт Японіі на аснове Тайваньскай арміі. Асобныя часткі бралі ўдзел у абароне а-воў Рукю, у т. л. Акінавы.	1945, 6 лютага - 15 жніўня
16-ы фронт Японіі на аснове 16-й арміі (в-ў Ява). Паўднёвая група армій.	1941, 5 лістапада - 1945, 15 жніўня	Утвораная 1.02.1945 г. Армія Тайваньскага раёна ўдзел у баявых дзеяннях не брала.	1945, 1 лютага - 2 верасня
14-ы фронт Японіі на аснове 14-й арміі (Філіпіны). Паўднёвая група армій.	1941, 6 лістапада - 1945, 15 жніўня	11-ы фронт Японіі (абарона раёна Тахоку, поўнач Хансю).	1945, 1 лютага - 2 верасня
Маскоўская зона абароны	1941, 2 снежня - 1943, 15 кастрычніка	Войскі ўдзел у баявых дзеяннях не бралі.	1945, 1 лютага - 15 жніўня
Ціхаакіянскі тэатр ваенных дзеянняў. ЗША, Вялікабрытанія, Аўстралія, Індыя, Канада, Кітайская Рэспубліка, Нідэрланды, Новая Зеландыя, Савецкі Саюз і нш. супраць Японіі і яе сатэлітаў.	1941, 7 снежня - 1945 2 верасня	13-ы фронт Японіі (абарона раёнаў Кансай і Цюгоку на в-ве Хансю, у т. л. Осакі, в-ва Сікоку). Войскі ўдзел у баявых дзеяннях не бралі.	1945, 1 лютага - 2 верасня
Волхаўскі фронт	1941, 17 снежня - 1942, 23 красавіка	15-ы фронт Японіі (абарона раёна Такай, у т. л. Нагоі).	1945, 1 лютага - 15 жніўня
Бранскі фронт (другога фарміравання)	1941, 24 снежня - 1943, 12 сакавіка	Войскі ўдзел у баявых дзеяннях не бралі.	1945, 2 лютага - 2 верасня
Каўказскі фронт	1941, 30 снежня - 1942, 28 студзеня	12-ы фронт Японіі (абарона раёна Канто, у т. л. Токію).	1945, 22 студзеня - 1945, 15 жніўня
Крымскі фронт	1942, 28 студзеня - 15 мая	Войскі ўдзел у баявых дзеяннях не бралі.	1945, 5 жніўня - 1 кастрыч.
Закаўказскі фронт (другога фарміравання)	1942, 15 мая - 1945, 25 жніўня	17-ы фронт Японіі на аснове Карэйскай арміі (Карэя).	1945, 5 жніўня - 1 кастрыч.
Паўночна-Каўказскі фронт (першага фарміравання)	1942, 20 мая - 4 верасня	3 10.08.1945 у Квантунскай групе армій.	1945, 9 жніўня - 2 верасня
		I Далёкаўсходні фронт	
		II Далёкаўсходні фронт	
		Савецка-японская вайна	

